

תל-אביב-יפו

ביטאון החברה ההיסטורית

נווה שלום:

150 שנה לעליית זרח ברנט

גיליון מס' 2, מרץ 2022

חנה ברנט-טרגר

קוים לדמותה של חנה ברנט-טרגר: חיים ויצירה

פרופ' יפה ברלוביץ

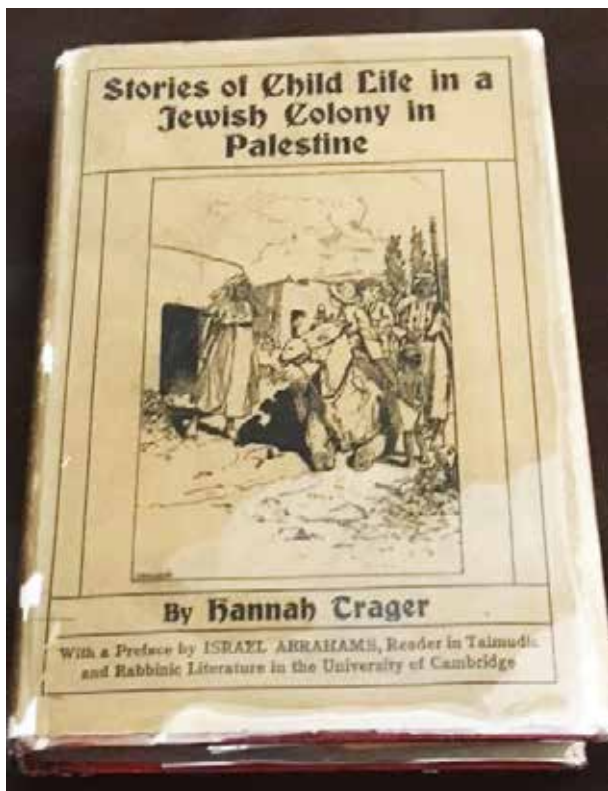
חנה ברנט טרגר (1870-1943), בתו הבכורה של ר' זרח ברנט, נולדה בלונדון, ובהיותה בת שנה וחצי עלתה עם הוריה לארץ ישראל (1871). זו הייתה עלייתם הראשונה. מאז, במשך 16 שנה (1871-1887) היטלטלה עם אביה בנסיעותיו בין ארץ ישראל ללונדון: בתחילת שנות ה־70 גדלה בירושלים שבין החומות; באמצע שנות ה־70 עברה המשפחה לשכונה החדשה מאה שערים; ובהיותה בת שמונה (1878) חיה את פתח תקווה, יחד עם כל ילדי המתיישבים הראשונים: התייסרה בקדחת, הזדעזעה עם ההתקפה הראשונה של ערביי המקום, ויצאה בפרחים לקראת הברון רוטשילד ואשתו בביקורם במושבה. בפעם השישית שאביה חזר ללונדון (1887) נשארה שם, נישאה (1888), והביאה לעולם שתי בנות.

טרגר למדה את מקצוע האחות, התמחתה במיידות, ופעלה באיסט אנד של לונדון - שכונה ענייה ומוזנחת של העיר, שבה התיישבו אלפי המהגרים והפליטים היהודים שברחו מהפרעות במזרח אירופה בסוף המאה ה־19 ובתחילת המאה ה־20. טרגר הייתה מעורבת בשלושה מוקדי עזרה ליהודי המקום: (א) מתן סעד וטיפול לילדות ולאמהות חרף ההתנהגות בבתי חולים ובמרפאות, שמנעו ריפוי ראוי בשל יהדותן; (ב) מאבקים באנטישמיות המשתלטת, ובראש וראשונה הקמת בית חולים יהודי, וכן הצלתן של משפחות יהודיות מהמאמצים הבלתי נלאים של המיסיון האנגלי לנצרון; (ג) פעילות במסגרת אגודת נשים פילנתרופיות ששמה לה למטרה להפיץ ספרות יהודית. כך הקימה במרכז האיסט אנד בית תרבות עממי, ששרת את יהודי המקום חנים אין כסף, והציע להם ספרייה, חדר קריאה (Free Reading Room), הרצאות, כיתות לימוד (בית ספר פתוח), ואירועים חברתיים

תרבותיים (קבלת שבת שבועי, וכדומה). חדר קריאה זה נפתח ב־1917, וטרגר ניהלה אותו במשך שבע שנים. המהפך הגדול בחייה התחולל לקראת שנות הארבעים שלה, כאשר שר החוץ הבריטי דאז, הלורד ארתור בלפור, יצא בהצהרתו המטלטלת: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית יהודי לעם היהודי בארץ ישראל" (1917). נראה שבין כל היהודים בתפוצותיהם, יהודי בריטניה היו הנסערים ביותר. שהרי דווקא ארץ הולדתם הבריטית, יצאה להכיר בארץ מולדתם ההיסטורית. לא כל שכן טרגר, שנרעשה לגלות שבה עצמה מתממשת גורליות זו. שהרי היא לא רק יהודיה אזרחית בריטית, אלא גם מתיישבת ארץ ישראלית ראשונה, שלקחה חלק בהקמת אותו בית לאומי שבלפור שם אותו עתה על מפת העמים. במילים אחרות, שפר מזלה להיות זו שמחברת בין שתי המולדות.

ואכן מהצהרת בלפור ואילך נרתמה טרגר למעין תפקיד שלקחה על עצמה: להעמיד את הביוגרפיה האישית שלה לשירות הסיפור הלאומי של "חדש ימינו כקדם"; סיפור לאומי שבא לידי ביטוי בסיפוריה הקצרים, בזיכרונותיה ובסיפורי הילדים שלה, כשהיא מטעימה

דאז - הרב ד"ר יוסף הרמן הרץ; פרופ' ישראל אברהמס, מלומד בעל שם במדעי היהדות באוקספורד; וכן ד"ר ליאו יאנג עורך כתבי עת שונים, מרצה ורב. ב-1923 פרסמה ספר רביעי: **חלוצים בפלשתינה: מסיפורה של מתיישבת ראשונה בפתח תקווה** (Pioneers in Palestine, Stories), (of One of the First Settlers in Petach-Tikva, שהוצע לקהל הרחב והוצג כמעשה פסיפס של מימוארים, סיפורים קצרים ותיעוד היסטורי. את ההקדמה לספר כתב הסופר האנגלי-היהודי ישראל זנגוויל. ב-1926 עזבה טרגר את לונדון ועלתה לארץ. היא חברה למשפחתה הגדולה והתגוררה בתל-אביב וברמת גן. ב-1943 הלכה לעולמה. עיריית פתח תקווה הנציחה את זכרה במתן רחוב על שמה.

ספרה של חנה ברנט-טרגר

Stories of Child Life in a Jewish Colony

בציבוריות היהודית (דוברת האנגלית באשר היא), את אותה תחושה מפעימה של מה זה לחוות "מולדת" יהודית ארץ ישראלית.

יש לציין כי מתחילה חנה טרגר עסקה בסיפור האוטוביוגרפי שלה. להפך. היא הפקיעה עצמה מכל "אני", ובחרה לספר את ארץ ישראל באמצעות סיפורי ילדים דווקא. בסיפורים אלה היא אינה הגיבורה ואינה; הדמות המובילה, אלא המדובבת שמאחרי הקלעים, הפורסת את עלילותיה של חבורת ילדים וילדות בפתח תקווה של העלייה הראשונה - עלילות של כולם ביחד וכל אחד לחוד.

בתוך חמש שנים (1919-1926) פרסמה טרגר שלושה ספרי ילדים: **מחיי הילדים במושבה אחת בארץ ישראל** (Stories of Child Life in a Jewish Colony in Palestine, 1919); **סיפורי חגים מחיי הילדים במושבה אחת בארץ ישראל** (Festival Stories of Child Life in a Jewish Colony in Palestine, 1920); ו**תמונות מחיי בית יהודי - חמישים שנה לפני** (Pictures of Jewish Home, Life Fifty Years Ago 1926). שלושת הספרים בנויים כאמור כאסופה של סיפורים שונים, אך מופיעים בהם אותם גיבורים. בשני הספרים הראשונים אלה הם ילדי מושבה (פתח תקוואים), ואילו בספר השלישי אלה הם ילדי עיר (ירושלמים, בני משפחה אחת, החיים במאה שערים ומתכתבים עם בני הדודים שלהם בלונדון).

יש להדגיש כי מבחינה היסטורית, סיפורה של חנה טרגר - אף שלא נכתבו עברית - הם סיפורי הילדות הראשונים שהעלו על הכתב את הסצנה הארץ הישראלית הבראשיתית. הם מתרחשים בנוף פתוח ופראי של מושבה בלב חולות, או בדרכים-לא-דרכים בין פתח תקווה לשרונה וליפו, והם שובבים ומשובבים. עם זאת, אלה הם סיפורים שגם חותרים לצביון חינוכי דידקטי, ומסתיימים על הרוב במוסר השכל ולקח טוב.

ספריה של טרגר התקבלו באהדה רבה בקרב הקהילה היהודית באנגליה ובארצות הברית, והם חזרו ונדפסו במהדורות רבות. כל ספר ילדים שלה זכה ל"הקדמה" פרי עטם של אישים בולטים, ובהם הרב הראשי של אנגליה

גינה לי¹

חנה ברנט-טרגר

תרגמה וערכה: יפה ברלוביץ

עכשיו הבנות נלחצו לגמרי, מצד אחד עמדו שם ממול ובשקט. מצד שני אי אפשר היה לנחש מה הם זוממים. לכן מרים פנתה ואמרה: "אולי תביאו מים? רק עכשיו זרענו, וצריך להשקות אותם מייד".

"איזה מין זרעים אלה?" שאל יוסי.

"זרעים של ציפורן", ענתה לאה, גאה כל כך.

"ושלי - גרניום", אמרה שרה.

"ובסיר שלי, אפונה ריחנית", גילתה יהודית הקטנה.

"בסדר", אמר אברם. "נביא לכם מים. אבל זכרו. אנחנו עוזרים לכן עכשיו, ובפעם הבאה אתן - לנו".

הבנים עזבו, ומרים יישרה את האדמה מלמעלה. "תמיד אותו דבר", נאנחה. "הלוואי שלא היו באים. אני אף פעם לא מאמינה להם". ויהודית הוסיפה: "איך זה שתמיד

כשמשוהו קורה, מייד הם צצים כמו מתחת לאדמה".

"הסקרנות הורגת אותם", חייכה לאה, ונזכרה איך אז, בקיץ במקשה, גילתה אותם סוחבים אבטיח מתחת לאף של אחמד השומר; וכיצד נאלצו לכבד אותה בפרוסה הכי מתוקה, כדי שלא תלשין עליהם להורים.

איור מתוך ספרה של חנה ברנט-טרגר

לאה ליוותה את אביה למושבה הגרמנית להביא קמח מהטחנה.² כשחזרה הייתה נרגשת. "בנות, היה שם מקסים", סיפרה לחברותיה. "הכל ירוק ומלא מלא גינות. ובכל גינה ערוגות פרחים, ופרחי יערה מטפסים על כל מרפסת, ושיחי שושן, איזה יופי של שושן. וארגזים, שורות של ארגזים עם שיחים. ארגז עם גרניום וארגז עם פטוניה. ונורא רציתי גם. ובסוף לא התביישתי וביקשתי. ביקשתי כמה זרעים, אבל הם היו אדיבים, ותראו מה נתנו לי.

כך דיברה ופרסה גליון נייר מקופל ובתוכו מעטפות קטנות עם זרעים.

"יש פה המון לכולנו", קראה לאה. "בואו נזרע מייד".

כל הבנות נסחפו אחריה והתפזרו בין החצרות לחפש כלים. קל מהרה חזרו ובידיהן תיבות עץ, פחיות ישנות, ואפילו סיר סדוק. עכשיו נשאר רק למלא אותם באדמה, ולהטמין את הזרעים עמוק עמוק.³

בעוד הן שקועות בעבודה, הופיע מאן-שהוא אברם, האח של לאה, ועימו החברים שלו. כך עמדו מול הבנות, מסתכלים.

"מה אתם רוצים בנים?" שאלה מרים.

"שום כלום", ענו. "מה, אסור להסתכל?!"

1 סיפור זה הופיע במקור תחת השם: "The Gardeners" (הגננות), ראו: Pio-neers in Palestine, 1919

2 המושבה הגרמנית שרונה, נוסדה על ידי הטמפלרים ב-1871, שבע שנים לפני הקמת פתח תקווה. מתיישבי פתח תקווה נעזרו בהם לא פעם, כיוון שהטמפלרים היו איכרים מעיקרם, וכן הביאו למקום כלים חקלאיים חדישים וכן שיטות עבודה מתקדמות.

3 בפתח תקווה, שלא כמו במושבות אחרות (כמו ראשון לציון), לא טיפחו גינות נוי באופן עקרוני. נראה שאנשי פתח תקווה, בשנים הראשונות, ראו בכך מותרות. מכאן ההתרגשות הגדולה שאחזה בבנות-הגננות בסיפור, להעזי לראשונה לגדל פרחים. על העדר גינות הנוי בפתח תקווה הבראשיתית שבה טרגר ומוחה גם בספרה Pio-neers in Palestine.

גם אברם נזכר באותו יום מביש, וכשהתרחקו מהבנות, פנה לחברים שלו ואמר: "יש לי רעיון נהדר איך להחזיר ללאה 'מנה אחת אפיים' על האבטיח שאכלה לנו. זוכרים איך 'סידרה' אותנו? אז לא יכולנו לעשות כלום, אבל עכשיו - עכשיו נפתיע אותה כהוגן. במקום פרחי ציפורן, יגדלו לה תפוחי אדמה".

"איך?" "איך?", קראו החברים, נועצים מבט נדהם באברם כאילו היה מחולל נפלאות.

"פשוט מאוד", ענה להם. "הלילה יהיה ירח מלא, וכשכולם ישנו במיטות, אצא החוצה, אוציא את הזרעים של הפרחים, ובמקומם אשים חמישה תפוחי אדמה קטנים שאבא שלי שומר לזריעה. הבנות לעולם לא ינחשו מה קורה. הלא אין להן מושג מה ההבדל בין עלים של ציפורן לעלים של תפוחי אדמה." באחת פרצו הבנים בקריאות הידד, רוקעים ברגליהם צוהלים ושמחים. "בעצם גם אנחנו יכולים לעשות כמותך", הציע משה. טוב, ידוע שבנים הם יצורים לא חושבים, ורק מאוחר מידי הם מתחילים להבין את התוצאות העגומות של מעשי הקונדס שלהם. גם הפעם אברם לא הבין, וגם החברים שלו לא הבינו, עד כמה מצפות הבנות ליום שבו ינצו הפרחים, ועד כמה הן עלולות להיפגע מתעלול כזה.

"בטח שכולכם יכולים להחליף את הזרעים", אמר אברם. "אבל הפעם אני מעדיף לעשות זאת בעצמי. קודם כל מפני שהחשבון הוא רק ביני לבין לאה. ושנית, מה יקרה אם מישהו מכס ייתפס, ואז נחטוף כולנו".

הנערים הסכימו עם אברם, גם אם חשו אכזבת מה. שבוע אחר שבוע חלפו עברו, והבנות, כל בוקר מיהרו לקום ולבדוק את הארגזים והכלים בגינה, משתוללות משמחה למראה כל שורה של נבטים חדשים. אבל יותר מששמחו על הנבטים שלהן, היו סקרניות לגבי הארגז של לאה. מעולם לא ראו פרחי ציפורן, אבל תמיד שמעו על יופיים כי רב. לאה חלמה איך תאסוף זר ציפורניים אדום להגיש למורה בבית הספר, והחברות חלמו איך ילכו אותה עם ציפורן תקועה בדש.

"אבל למה עלי הציפורן דומים כל כך לעלים של תפוחי אדמה", תהתה לאה בינה לבינה. "זה ממש מוזר ואפילו

מדאיג. אבל מה אכפת העלים? העיקר שנראה כבר פרחים".

סוף סוף הופיעו ניצנים, ואחריהם נפתחו הפרחים. צבעם היה מין סגול חיוור, ולאה לא זכרה שראתה אי פעם פרחי ציפורן כאלה. אבל מי יודע?

"נדמה לי שאין להם ריח", העירה יהודית. היא כרעה לצידם ותחבה את אפה הקטן בין עלי הכותרת. "כן, יש ריח, אבל ממש לא נעים".

"והעלים עגולים כל כך", הוסיפה מרים. "ממש כמו תפוחי אדמה. מה דעתכן ללכת לגינת הירקות, להשוות".

ואכן בגינת הירקות לא מצאו כל הבדל בין עלי תפוחי האדמה לבין עלי הציפורניים שבארגז. מבולבלות הן קמו ורצו לאימא של לאה לשאול לדעתה. האם הציעה להתאזר בסבלנות עד סוף השבוע. "נחיה ונראה", אמרה. בסוף השבוע נבלו הפרחים ומאומה לא נשאר מהם מלבד עלים גדולים, עגולים. גם הפרחים לא דמו כלל לאותם פרחי ציפורן מרהיבים שריגשו את לאה במושבה הגרמנית. הבנות הזועמות התנפלו על העלים, עקרו אותם אחד אחד, ובפנים אכן התגלו פקעות פקעות של תפוחי אדמה.

לאה העיפה מבט בפקעות, ובאחת פרצה בריצה הביתה. כאן עלתה במדרגות הבית, דחפה את הדלת, הטילה עצמה על הספה ופרצה בבכי. ככה התייפחה שעות, גם כאשר חזר אברם מה"חדר".⁴ האם סיפרה לו מה קרה לאחותו, והוסיפה: "מי שעולל ללאה את התעלול המתועב הזה, הוא ממש רשע". אחר כך ביקשה ממנו לקרוא ללאה לארוחת הצוהריים.

אברם נכנס לחדרה בשקט בשקט, אבל לאה שמעה וקמה. עינייה היו נפוחות והיא לא הפסיקה ליבב. היא סיפרה לאברם שכל גופה כואב, וכי אינה מסוגלת להכניס שום דבר לפה. רק אז, הבין אברם עד כמה הוא אשם.

4 ה"חדר" או "תלמוד תורה" הוקם על ידי הרב אריה ליב פרומקין (1884). למדו בו רק בנים, והוא יועד בעיקר ללימודי דת. לא כן בבית הספר החדש, שהלימודים בו התנהלו ברוח חילונית יותר, עם מקצועות כלליים, ועם כיתות לבנים ולבנות. בית הספר הראשון בפתח תקווה נבנה ב-1885, בסיועו הכספי של הברון רוטשילד, ומכאן היה שמו "בית ספר הברון" או "בית הספר החדש".

החלום?! "לא, אל תגלה הכל", אמר בו קול אחד. "ואולי בכל זאת", התערב הקול השני. כשהתקרב הביתה סיכם לעצמו כך: "אם לא אספר ללאה שזה אני, היא יכולה לחשווד בכל אחד מהחברים שלי. והלא למדנו בכיתה כי 'טוב אֶרֶךְ אפיים מגיבור, ומושל ברוחו מלוכד עיר'. אני מוכרח למשול בעצמי, לכבוש את הגאווה שלי, לספר את האמת כולה". חושך היה סביב, ורק אור הכוכבים הראה לו את הדרך. הוא עלה במדרגות הבית, נחוש לספר ויהי מה.

איור מתוך ספרה של חנה ברנט-טרגר

איור פרחי ציפון מתוך הספר
Familiar Garden Flowers, circa 1897,
by F. Edward Hulme

ליבו התחיל מכה בו בחוזקה, והחרטה... החרטה הציפה אותו. כמו כל הבנים, אברם הירבה להקניט את אחותו, אבל בה בעת הוא גם אהב אותה.

אברם חזר לשולחן, אימו לא שאלה שאלות, והוא מיהר לסיים את ארוחת הצוהריים ורץ לחדרו. שם חיפש את קופסת החיסכון, ורוקן אותה מכל כספה. קל מהרה רץ לאורווה לשחרר את החמור, קפץ על גבו ודהר למושבה הגרמנית.

כאשר הגיע לשם הסתובב כה וכה לחפש איכר שיש לו גינה עם פרחי ציפורן. אבל כשסוף סוף מצא, טען האיכר שאין לו, ושהוא גם לא מוכר זרעים. אברם לא הירפה. הוא התחנן, הוא דרש, וככל שהתעקש יותר, הבין האיכר שהנער במצוקה. אז לקח אותו למחסן, העניק לו זרעים ככל אשר ביקש, ועוד הוסיף כהנה וכהנה.

אברם דהר הביתה שמח וטוב לב, אך בה בעת זכר שבשובו הביתה יהיה עליו לגלות ללאה את הסוד. זה נורא, נבהל. איך יספר לה שהוא שלף את הזרעים מהארגז, תקע באדמה את תפוחי האדמה, והרס לה את